

2 augustus 1968

Goedenavond, vrienden.

Bij het begin van de bijeenkomst het oude verhaal. Wij zijn niet alwetend of onfeilbaar. Onfeilbaar en alwetend is alleen God. Dit betekent dat wij, al trachten wij dit te voorkomen, een fout zouden kunnen maken, een onduidelijkheid zouden kunnen lanceren, een spreekfout zouden kunnen maken. Daarom is het wel belangrijk dat u goed luistert en zelfstandig nadenkt. Het onderwerp kunt u deze avond zelf stellen.

DE MENS VAN MORGEN

Ik wil graag vooropstellen dat de mens van vandaag in feite de mens van morgen is. Het gehele verleden, of het nu het denken betreft van de manicheeën of de magii, de zend-avesta of andere waarden en denkwijzen, is in het heden vertegenwoordigd. De mens is geneigd om alles in de tijd van elkander gescheiden te zien. Begrijpelijk, want alleen zo kan hij, door zichzelf anders en beter de voelen van het menszijn in het verleden, eigen bestaan voor zich rechtvaardigen en zijn trots op eigen bereiken bewaren. Maar veranderingen van vormen betekent nog niet dat er ook een verandering van wezen plaats vindt. De mens van morgen is de mens van vandaag, al is hij lichamelijk waarschijnlijk wat anders geworden.

In een sterk gemechaniseerde maatschappij heeft het menselijk lichaam geen behoefte meer aan bepaalde afweermecanismen die in het verleden voor het voortbestaan noodzakelijk waren en die ook de mens van heden nog enigermate bezit. De mens in het verleden had meer behoefte aan spierkracht dan de mens van heden, zoals uit de bouw van de mensen ook wel blijkt. Daarentegen had de mens in het verleden meer moeilijkheden met het vinden van een evenwichtige en juiste voeding, zodat het belangrijk was het geheel zo klein mogelijk te houden. De mens van heden kent die moeilijkheden niet zozeer en is dan ook wat groter dan zijn voorvaders. Het is redelijk aan te nemen dat deze tendenzen in de lichamelijke ontwikkeling van de mens zich voort zullen zetten, zodat bijvoorbeeld ook de beharing van de mens af zal nemen daar zij voor hem van steeds minder praktisch belang wordt.

Degene die echter aan zou nemen dat de wereld van morgen een overbevolkt planeetje bewoont, waarop een bordje staat "alleen nog staanplaatsen" vergist zich. Reeds nu blijkt dat de grote geboortegolf die het begin van de industrialisatie kenmerkte en het daarmee sterk progressieve geboorteoverschot, langzaam weer af gaat nemen. In verschillende landen is dit reeds duidelijk kenbaar. In andere landen zal deze ontwikkeling eerst over rond 6 jaren tot uiting komen. Het gemiddelde kinderaantal neemt steeds af en grote gezinnen komen steeds minder voor. Daar echter zoveel jonge mensen tot rijpheid komen in deze dagen en nog zoveel gezinnen een groot kindertal nastreven in landen waarin kinderen een zaak van prestige is, valt de afname nog niet onmiddellijk op, daar zij geen absolute maar slechts een verhoudingsgewijze afname van het bevolkingsaantal veroorzaakt. Het hoger worden van de gemiddelde leeftijd vervalst voorlopig het beeld nog in vele landen. Toch blijkt in steeds meer landen dat al te grote gezinnen niet meer "in" zijn.

In de eerste tijd zullen wij verder rekening moeten houden met de steeds strikter wordende organisatievorm in de maatschappij, daarbij mede mogelijk geworden door een toenemende ontkerstening, en kinderaantallen wel eens door de regels van de gemeenschap bepaald zouden kunnen worden. Daarnaast veroorzaakt de onbekwaamheid van menige maatschappelijke structuur om voor een eerlijke verdeling van welvaart zorg te dragen, een sterfte onder de kinderen, zodat wij bij een voortzetting van de huidige trend, zelfs onbepakt, ons daarover niet te veel zorgen behoeven te maken.

Er zijn andere factoren die voor de mens van morgen meer bepalend zullen zijn. De mens van heden is revolutionair in zijn denken. Dit was ook in het verleden steeds weer het geval, maar de opstandigheid van heden omvat veel uitgestrekter gebieden dan in het verleden. In het verleden had de opstandigheid steeds weer te maken met rechten, welvaart, status. In deze dagen is er eerder sprake van een morele revolutie, waarbij niet alleen eigen welvaart of onrecht de aanleiding wordt tot revolutionair handelen en denken. De opstandigen blijken zich in deze tijd voornamelijk te keren tegen een wereld, waarin te grote verschillen onaanvaardbaar en zedelijk onverantwoord lijken te zijn, een wereld, waarin men ook wat recht en plicht betreft, maar moeilijk een voor het ik redelijk houvast kan vinden.

Het is duidelijk dat bij een verder gaan van deze tendens de mens zich steeds meer tegen alle gezag gaat richten. Maak niet de fout te denken dat gezag voor onbeperkte tijd gehandhaafd kan worden door machtsmiddelen en eventueel door terreur. Rusland beseft dit zo goed dat het indertijd in Mongolië en nu ook weer in Tsechoslowakije ingrijpt en elke mogelijkheid om dit ingrijpen te rechtvaardigen voor eigen volk aangrijpt. Mensen die zelf denken kun je niet meer blijven beheersen. De revolte, het verzet tegen de gezagsdrager, de ambtenaar, het "apparaat" zoals men het daar noemt, is steeds groeiende, ook in Rusland zelf. Juist daarom is het voor de leiders van dit land belangrijk steeds weer aan te tonen dat een revolutie tegen of zelfs buiten de partij geen kans van slagen heeft en berust op verkeerde denkbeelden.

Ook in eigen land kunt u zien, hoe er een steeds toenemend verzet ontstaat tegen de verambtelijking - waarvoor u ook kunt lezen "de ontmenselijking" - van de maatschappij. In alle landen zijn de jonge mensen van heden in opstand. Dit betekent dat deze opstand internationaal de heersende machten en opvattingen aantast en bij een verdere, meer redelijke ontwikkeling, de bijna contractuele gebondenheid van de eenling in de maatschappij meer en meer ongedaan zal maken. De mens van morgen zal dan ook in dit opzicht ongetwijfeld veel vrijer leven dan de mens van heden.

De mens van heden kent vele technische bereikingen, maar is niet in staat dezen algemeen en ten nutte van het algemeen te gebruiken. Naast de geheimhouding en beperking die uit de behoefte tot het handhaven van macht voortkomt, ligt hieraan het nog steeds heersende denkbeeld dat "voor wat hoort wat" een rol. Zolang men meent dat de taak van een onderneming is in de eerste plaats winst te maken, zal men trachten elke ontwikkeling die de winstmogelijkheid aantast te vermijden, en het geheel op het rendabel zijn te baseren - zoals bij de PTT het geval is. Men heeft heden nog te zeer het denkbeeld dat alles iets op moet brengen. Tot voor kort - ik weet niet, of dit heden het geval is - moest zelfs de straatagent van politie een zeker aantal bekeuringen inbrengen en zo een zekere opbrengst stellen tegen de kosten van zijn loon. De stelling: "je moet zóveel bekeuringen maken, anders deug je niet als politiemann" had de ondertoon; "op deze wijze kun je iets van hetgeen je ons kost, weer goed maken".

In de toekomst zal echter geld mijn inziens steeds minder belangrijk worden. Het wordt steeds meer ruilmiddel, maar geen duurzaam en waardevast bezit meer. Zelfs in deze dagen kan men ervaren, hoe de betekenis die men aan geld hecht een andere wordt. Vroeger betekende geld voornamelijk zekerheid te betekenen, terwijl in deze dagen de nadruk steeds meer ligt op hetgeen je je met geld kunt verschaffen. De nadruk ligt steeds meer op het nu bezitten en genieten en steeds minder op het bouwen van een zekerheid voor later. Dat mag voor een gezelschap van ouderen nogal ketters aandoen, maar de algemene tendens gaat zeker steeds meer die kant uit. De spaarder van heden spaart in toenemende mate niet met het doel zich bezit te vormen, maar doelgericht, om zo bepaalde aanschaffingen of uitgaven te kunnen doen. Velen sparen in de eerste plaats om bijvoorbeeld geld te hebben voor de vakantie, een huis nieuw in te kunnen richten en dergelijke.

Wij kunnen constateren dat sparen in uw land nog deels een oude gewoonte is. Maar ofschoon u daarin nog vrij bent, wordt besparing in vele andere landen reeds een opgelegde dwang, waaruit wel blijkt dat de mensen zelf niet meer zo sterk in het nut van sparen geloven. Vooral de jongeren blijken niet erg spaarzaam te zijn, tenzij het gaat om een gericht - dus voor een

vaststaand en nabij doel - te sparen. De mens van morgen zal geld op zich waarschijnlijk als onbelangrijk beschouwen. Het zal hem gaan om het hebben van hetgeen hij nu nodig heeft - gebruiks- en bezitswaarden - terwijl toekomstige mogelijkheden hem steeds minder interesseren. Steeds minder zal er sprake zijn van een sparen en vergaren om iets alleen maar te bezitten, terwijl men het zelf niet onmiddellijk gebruiken wil.

De nadruk zal ook steeds meer vallen op de mogelijkheden van de gemeenschap en steeds minder op de noodzaak persoonlijk voor deze faciliteiten te betalen. Over 150 jaren zal men zich waarschijnlijk afvragen, wat die middeleeuwse 20ste-eeuwers er wel toe heeft gebracht voor afvoer van vuilnis reinigingsrechten te eisen. Men zal redeneren dat de hygiëne van het geheel hierbij betrokken is en zo de levensomstandigheden van allen. Men zal het onbegrijpelijk achten dat men voor dergelijke diensten van de gemeenschap nog een afzonderlijke vergoeding durft vragen. Het vrijelijk gebruik kunnen maken van vele gemeenschapsfaciliteiten zal men dan even normaal vinden, als men het nu vindt dat men een politiemans de weg kan vragen, zonder daarvoor een vergoeding te moeten geven.

Zo zal men openbaar verkeer zonder vergoeding kunnen gebruiken, omdat de mens van morgen redeneren zal: het openbaar verkeer heeft ten doel het gehele verkeer en transport zo redelijk en snel mogelijk te doen verlopen. Juist omdat hierdoor voor de gemeenschap vele problemen van verkeer, huisvesting en dergelijke oplosbaar worden, zal men vrijelijk gebruik moeten kunnen maken van deze mogelijkheid tot vervoer, welke met de modernste middelen zal plaats vinden. Denk niet dat dit onlogisch is. Hoeveel zou men hierdoor alleen niet kunnen besparen bij aanleg van wegen, hoeveel meer zou men rekening kunnen houden met de eisen van het landschap en schoonheid, hoeveel schadelijke stoffen minder zouden er in de atmosfeer komen als bij een persoonlijk gemotoriseerd vervoer?

Woningen zullen steeds meer een zaak van de gemeenschap worden. Een dak boven je hoofd hebben, een redelijk verblijf vinden, zal men steeds meer als een menselijk recht beschouwen. In de toekomst zal men redeneren dat het niet noodzakelijk is, iets in het bijzonder voor het verkrijgen van deze noodzakelijke huisvesting te betalen, doch ten hoogste voor extra eisen nog bereid zijn bijzondere prestaties of betalingen te verrichten. Hierbij zal het denkbeeld dat voldoende huisvesting ook een verbetering van de gehele gemeenschap inhoudt, mede een rol spelen.

Uit dit alles blijkt wel dat de mens van morgen de gemeenschap, haar mogelijkheden en plichten, heel anders zal beschouwen dan u dat hij sociaal andere waarden en achtergronden kent. Dit zal hem echter nog niet tot een ander wezen maken dan de mens van heden. Hij zal eveneens gemakzuchtig zijn en dus staan op een zo ver mogelijk gaande mechanisering en mede hierdoor geneigd zijn alle niet zuiver persoonlijke waarden in het leven zo eenvoudig mogelijk vorm te geven. Dat kwartsbrander en hoogfrequente kookvuren de infrarode stralingen bij het koken grotendeels gaan vervangen, zeker opgewekt door bijvoorbeeld gas of kolen, staat wel vast. Het supersonisch reinigen van voorwerpen, huizen en misschien zelfs mensen zal normaal worden. Dergelijke apparaten zullen qua uitvoering zo eenvoudig mogelijk zijn en zelfs door leken ingesteld en hersteld kunnen worden, wanneer dit noodzakelijk is. De elektriciteit zal de algemeen geldende krachtbron worden, daar deze vorm van energie eenvoudig en met vele middelen op te wekken is, terwijl zij eveneens via inductienetten eenvoudig te verdelen zal zijn. Daar deze energie in ruime mate beschikbaar zal zijn, zal het mogelijk zijn huizen, straten, zelfs tuinen op een vaste temperatuur te houden enzovoort enzovoort.

De mens van morgen zal dus grotendeels kunnen leven in een geheel kunstmatig bepaald milieu. Hij zal verder door eigen neiging en denkwijze leven in een maatschappij, waarin de regelingen van zijn bestaan van buitenaf tot een minimum beperkt blijven. Gelijkzeitig zal hij een steeds groeiend gemeenschapsbesef hebben. Er ontstaat een andere, maar mijn inziens juistere en verder gaande vorm van moraal, dan men op het ogenblik kent. Maar deze mens van morgen blijft, zoals de mens van heden reeds duidelijk maakt, haast onvermijdelijk een egoïst. Een egoïst kan echter altruïstisch handelen, wanneer een egoïstisch standpunt volhouden een nadeel betekenen zou. Anders gesteld: zelfs nu is altruïsme maar al te vaak een vorm van egoïsme.

Denk maar eens aan de hulp aan onderontwikkelde gebieden. Dit is wel de zuiverste demonstratie van atruïstisch egoïsme die men in uw dagen kan zien. De staten zijn kennelijk niet zo zeer geïnteresseerd in het verhelpen van alle ellende in de onderontwikkelde landen, maar zoeken hierdoor hun eigen aanzien, mogelijkheden en gezag te handhaven en zelfs zich een zekere afzet van hun in eigen land onverkoopbare of overbodige producten te verwerven. Zo gesteld klinkt het natuurlijk niet zo mooi, daarom geeft men een andere uitleg, maar het feit blijft bestaan dat deze hulp grotendeels uit angst en politieke overwegingen wordt gegeven. Wie echter iets verder kijkt dan deze hoogdravende verklaringen, zal inzien dat egoïsme een grote rol speelt in deze dingen. En als het vandaag zo is, zou het dan morgen opeens geheel anders zijn?

Ook de neiging tot geweld bestaat in deze dagen in vele mensen en kan indirect aanleiding worden tot oorlogen enzovoort. In de toekomst zal men beseffen dat er mensen zijn die niet kunnen leven, wanneer zij zo nu en dan niet kunnen vechten, maar een toestaan of aanvaarden van geweld als deel van de gemeenschap zal in de toekomst niet goed mogelijk zijn. Men zal er dan ook toe overgaan gebieden te reserveren voor hen die willen strijden of avonturen zoeken. Zoals men nu natuurreservaten voor vogels en wild kent, zal men dan waarschijnlijk dergelijke reservaten voor militairen uit roeping en dergelijke mensen vormen, zodat ook dezen de mogelijkheid zullen vinden de voor hen natuurlijke strijd te beleven, zonder hierdoor het welzijn van de gemeenschap als geheel aan te tasten.

Men zal zich verzetten tegen ver gaande specialisaties van burgers. Begrijpelijk: reeds nu kan men zien dat door toenemen van de vergaande specialisatie een toenemende wanorde ontstaat, waarbij wanbegrip steeds meer ongevallen enzovoort veroorzaakt. Het is een soort toren van Babel waarbij de spraakverwarring nu niet wordt veroorzaakt door het bouwen van een stenen toren, maar door het opstapelen van de menselijke kennis, waarbij een steeds meer eigen taalmisvorming bij de specialisten voert tot een toenemend onbegrip van specialisten voor elkander en voor de gemeenschap die op haar beurt niet meer in staat zal zijn de specialisten en hun bestrevingen te begrijpen. Reeds nu ziet men allereerste blijken hiervan, resulterende in vreemde verschillen van mening onder de specialisten zelf. De nadruk op een specialistische opleiding met verwaarlozing van een algemene ondergrond zal dan ook met het verder gaan van de jaren en het afnemen van de industriële en kapitalistische belangen mijn inziens verdwijnen.

Begrijp mij wel, het is natuurlijk aangenaam en aanvaardbaar, wanneer iemand een goed lasser of een goed chirurg is. Maar hij zal toch ook nog iets anders moeten kunnen, anders wil hij alles alleen maar door lassen of alles alleen maar door snijden oplossen. Een allround vorming van allen op meer praktische basis zal dan ook in toenemende mate van belang worden geacht en dit betekent weer dat het onderwijs anders zal moeten worden. Want het onderwijs vormt voor een groot deel de achtergrond van het verdere bestaan van de mens. U wordt, zonder het misschien te weten, zelfs wanneer u nu 60 jaar of ouder bent, nog steeds beïnvloed door hetgeen u op school leerde en zelfs door de wijze, waarop men u deze kennis bijbracht. Wat zou u zeggen van een scholing van de mens die niet zoals nu, eerst begint op het 6e of 7e levensjaar, maar reeds op het tweede of derde jaar? Vergeet hierbij niet dat vooral in de eerste levensjaren het opnemingsvermogen van de mens maximaal is. Stel daarbij verder dat reeds vanaf het begin een grote mogelijkheid tot zuiver persoonlijke ontwikkeling binnen dit onderwijs bestaat, wat onder meer bereikbaar is door het gebruik van computers voor het verwerken van de leerstof. Dit betekent dat een ieder onder de beste omstandigheden kan studeren en daarbij eigen belangstelling bepalend zal kunnen maken voor de vakken, waarmee hij zich bezig houdt.

Belangrijk is verder dat dergelijke scholen, evenals de school van nu, een vorm van maatschappij zijn, waardoor de oriëntatie in de maatschappij door praktische ervaringen reeds op jonge leeftijd plaats kan vinden. Zeer veel van de beschikbare tijd en mogelijkheden zullen op de praktijk gericht zijn. Wij zullen dan ook zien dat bijvoorbeeld het vak geschiedenis bij het onderwijs, zeker in de eerste tijd, geen grote rol meer zal spelen, maar dat wel de nadruk zal worden gelegd op bijvoorbeeld de juist hantering van een hamer of andere werktuigen, koken, afwassen, huishoudautomaten herstellen enzovoort. De nadruk op vaardigheid betekent een wederkerige belangstelling van de jongeren, welke het gemakkelijk maakt, naast de nodige

vaardigheden een ieder ook een allround kennis bij te brengen, waardoor een eigen specialisatie van het begin af aan met anderen besproken en gedeeld kan worden. Hierdoor krijgen de specialisten bovendien de beschikking over een vocabulaire die het hen mogelijk maakt zich uit te drukken tegen niet-specialisten, en om met alle anderen, niet-specialisten en anders gespecialiseerden in vol begrip samen te werken. Dit bevordert teamwerk en wederkerig respect.

Hierdoor zal dit een zeer snelle, maar volgens de huidige norm niet bepaald orthodoxe, ontwikkeling van techniek en wetenschap bevorderen. Als gevolg hiervan zal de mens zijn milieu steeds meer volgens eigen wensen gaan inrichten. Dit betekent dat hij vele lichamelijke eigenschappen van heden niet meer van node heeft. Deze zullen dan ook langzaam verdwijnen. Voorbeeld? Wanneer men het klimaat geheel beheersen kan, is het voor de mens niet meer noodzakelijk, zich aan voorkomende wisselingen van temperatuur enzovoort aan te passen, zodat het aanpassingsvermogen van het lichaam op dit terrein ongetwijfeld steeds af zal nemen. De weerstand tegen ziekten in het lichaam zal afnemen, wanneer in toenemende mate deze ziekten kunstmatig bestreden worden of zelfs ophouden regelmatig tot uiting te komen. Wat wel weer een veel groter vatbaarheid voor mogelijke andere ziektekiemen met zich brengt. Wij zien reeds nu, hoe de mensen vatbaarder worden voor bepaalde ziekteverschijnselen juist door het feit dat zoveel ziekten zo intens bestreden worden. De mens van morgen zal dan ook kwetsbaar zijn voor ziekten. Lichamelijk zal hij zeker goed ontwikkeld zijn, maar de stamina die zelfs nu nog in vele landen noodzakelijk is, om in leven te kunnen blijven, zal hij grotendeels missen. Hij leeft onder omstandigheden, waarin uithoudingsvermogen en doorzettingsvermogen een ondergeschikte rol spelen bij het zelfbehoud.

De gemeenschap van de toekomst brengt verder met zich dat de plaats en werkkring van de mens niet meer bepaald zullen worden door noodzaak, maar door neiging. Daarbij hebben wij te maken met een openbaar vervoer dat zodanig snel, frequent en comfortabel is dat persoonlijk vervoer meer een zaak van ontspanning wordt, terwijl men zich naar de plaatsen waar men wil werken, zonder kosten en met weinig moeite desnoods over 1000 km. kan verplaatsen. Vele werkers uit roeping zullen van de ene plaats naar de ander trekken, in overeenstemming met de behoefte die aan hun bijzondere vaardigheid of kennis bestaat. Ook van woonplaats zal men zeer vaak veranderen, doch dit zal niet zozeer bepaald worden door de vraag, of men in de nabijheid werk heeft, dan wel door de vraag waar men op het ogenblik het aangenaamste meent te kunnen leven.

Voor de mens van morgen zal arbeid iets anders betekenen dan voor de mens van heden. Vandaag werkt men vaak om te leven. De mens van morgen zal echter zijn werk ervaren als een spel, iets wat bevrediging geeft en al spelende tevens voor de gemeenschap werken. Het is duidelijk dat het karakter van de samenleving hierdoor een grote verandering ondergaat. Nationale grenzen zullen niet zo eenvoudig meer gehandhaafd kunnen worden wanneer niemand zich meer stoort aan hun bestaan. Het trekken van land tot land dat veel voor zal komen, brengt met zich dat er een soort wereldtaal noodzakelijk wordt die overal gesproken zal worden. Bij deze wereldtaal denk ik niet aan een kunstmatige structuur zoals bijvoorbeeld esperanto, maar eerder een vereenvoudigen van levende talen. Hiervoor komen mijn inziens Spaans, Engels, Chinees en Russisch in aanmerking. Elk van deze talen zal worden teruggebracht tot een standaardvocabulaire van 200 à 300 woorden, zodat in deze talen op eenvoudige wijze rond 1000 begrippen, door combinatie daarvan, kunnen worden uitgedrukt. Daarbij zullen de grondwaarden van deze talen dooreen gebruikt worden, zodat een bastaardtaal ontstaat die doet denken aan pidgin-Engels. Het tekort aan uitdrukkingsmogelijkheden zal vooral in de beginperiode worden aangevuld door gebarentaal. Daar deze basistaal over de gehele wereld verstaan zal worden en daardoor steeds meer gebruikt wordt, ontstaat op de duur een levende, rijke taal die voor de mensheid universeel is. Het gebruik van de taal zal natuurlijk nog steeds per streek verschillen, maar communicatie zal steeds zonder meer mogelijk zijn.

De technische ontwikkelingen van morgen zullen ook de waarden die voor mensen belangrijk zijn, veranderen ten aanzien van het heden. Ik kan mij voorstellen dat rekenen, tafels van vermenigvuldiging enzovoort bij onderwijs niet meer belangrijk zijn, wanneer een ieder een klein

soort zakcomputer of rekenmachine heeft, waarmede hij de meest ingewikkelde berekeningen kan volbrengen, zolang hij maar in staat is het grondprobleem te formuleren. Zelfs in uw dagen gebruikt men reken- en boekhoudmachines, waardoor veel minder geteld en gerekend hoeft te worden. Hoe vreemd het u ook moge klinken, wanneer je over een eenvoudig apparaatje kunt beschikken dat je zonder meer kan vertellen, wat bijvoorbeeld 7×144 is heeft het geen zin meer alle rekenkundige bewerkingen van buiten te leren. Wat nog blijft, zal gebaseerd zijn op de werkwijze van dergelijke apparaten, zodat bijvoorbeeld vermenigvuldigen wordt tot het optellen van het zelfde getal bij zichzelf enzovoort, aftrekken in de plaats komt van delen enzovoort.

Schrijven zal eveneens van minder belang zijn. Het handschrift zal steeds meer een soort kortschrift worden dat de schrijver alleen gebruikt om voor zich snel bepaalde dingen vast te leggen. Schriftelijke mededelingen aan anderen zullen echter mechanisch worden voortgebracht. Wij kunnen ons voorstellen dat eenvoudige schrijfmachines steeds meer worden vervangen door machines die diktaat om kunnen zetten in schrift, terwijl op vele plaatsen in het openbaar dergelijke machines, en machines voor het drukken van symbolen, vrij ter beschikking zullen staan. Zover men nog brieven verzendt zal men deze niet meer adresseren, doch symbolen - ook voor machines leesbaar - aanbrengen, bijvoorbeeld in de vorm van een soort gedrukte postzegel, waarin lijnen binnen de rechthoek plaats, adres, nummer enzovoort weergeven. Beleefdheidshalve zal men op de mededeling nog wel de naam van de geadresseerde vermelden, op de duur zal men wel volstaan met een symbool voor de persoon, een nummer bijvoorbeeld, waardoor computers zonder meer in staat zijn voor een juiste bezorging in te staan, zelfs wanneer de persoon elke dag van verblijfplaats zou veranderen.

Daar lezen en schrijven niet meer een zo belangrijke plaats in gaan nemen, zal meer tijd vrijkomen voor onderricht van andere aard. Vergeet niet dat het goed leren schrijven te samen met lezen op het ogenblik per kind rond één en een half jaar vereist. Vooraleer de kinderen deze vorm van schriftelijke communicatie vlot hebben leren beheersen, kunnen zij weinig of geen andere dingen leren. In een wereld, waarin schriftelijke communicatie echter steeds minder belangrijk wordt en vervangen kan worden door gesproken woord, vastgelegd op banden, schijven enzovoort zal men van het begin af aan de kinderen kunnen confronteren met een evenwichtig leerprogramma dat alle dingen omvat, waarvan je als mens iets af moet weten. In een technische maatschappij zal de voor een ieder noodzakelijke grondkennis veel technisch begrip omvatten. Wij zullen dan in de toekomst ook zien dat kinderen en volwassenen misschien niet meer vlot kunnen lezen en schrijven volgens de nu daarvoor geldende normen, maar dat zij wel in staat zijn zonder meer de fouten in installaties op te sporen en te verhelpen.

"Spelen is leren, leren is spelen", wordt ook steeds meer een waarheid: nu spelen de kinderen dat zij figuren zijn uit de wereld van de volwassenen, bijvoorbeeld dieven en agenten. De kinderen van morgen zullen daadwerkelijk mee mogen helpen aan het tot stand brengen van voor de gemeenschap belangrijke constructies als bijvoorbeeld bruggen, huizen enzovoort. Het spelelement blijft behouden, maar het resultaat van het spel is blijvend en reden tot trots, terwijl de volwassenen alleen er zorg voor dragen dat de kinderen geen fouten maken en, zo dit gebeurt, hen uitleggen, wat de fout wel is.

De gehele oriëntatie in het leven wordt hierdoor sterk gewijzigd. Er is in feite geen werk meer, maar alleen een spel dat toevallig ook waarde, blijvende waarde, voor de gemeenschap tot stand brengt. De mens van morgen leeft dan ook in een wereld die vooral qua denkbeelden en reacties voor de mens van heden haast onvoorstelbaar is. Misschien denkt u, zoals velen doen dat een toenemen van de mechanisatie op de duur de gehele wereld tot een soort superfabriek in de ruimte zal maken. Indien men echter de producten zó vervaardigt dat zij een zo groot en langdurig mogelijke bruikbaarheid bezitten - wat in deze tijd uitdrukkelijk en bewust wordt vermeden - terwijl men de omvang van de producten en machines beperkt tot het onvermijdelijke, zal men om aan behoeften te voldoen, veel minder fabrieken van node hebben, terwijl men door juiste automatisering bijvoorbeeld een complex als dat van Philips te Eindhoven onder zal kunnen brengen in een schoolgebouw, waarin nu acht klassen worden ondergebracht. Er is dan zelfs nog voldoende ruimte voor de noodzakelijke kantoorruimte. Vuil en gassen treden

praktisch niet meer op door het gebruik van elektrische energie als krachtbron. Stel u eens voor dat het geheel van de administratieve rompslomp van deze dagen - die bovendien vaak nog een belemmering vormt voor een rationeel fabricageproces, enzovoort - vervangen wordt door een eenvoudig, via een enkele verbinding te geven mededeling aan een computer die onmiddellijk met een beslissing reageert en zelfs eventuele aanwijzingen geeft omtrent onjuistheden enzovoort. Men zal dan niet alleen vlotter kunnen werken - zoals men reeds nu begint te beseffen, ofschoon de bouw van computers nog in de kinderschoenen staat - maar veel mensen zullen vrijkomen die nu in feite overbodige of niet rationele arbeid op administratief gebied verrichten. De vaak omvangrijke ruimten die zij voor hun arbeid, archieven enzovoort van node hebben, komt vrij, terwijl de computers in verhouding zeer weinig ruimte vergen. Er zal dus op aarde heel wat meer ruimte voor recreatie enzovoort beschikbaar zijn dan nu. Bovendien houdt dit in dat de leefwijze van de mens een geheel andere zal worden.

Steden zullen vooral in de eerste eeuw nog wel een grote rol spelen. Maar wanneer je alles, wat je nodig hebt, eenvoudig mee kunt nemen en desnoods kunt beschikken over een kleine elektrische centrale in zakformaat, wordt het leven in gemeenschappen, waarin ruimte voor algemene voorzieningen moeten worden getroffen, steeds minder belangrijk. Met vrije vervoersmogelijkheden zal men vooral zoeken naar een wijze van aangenaam leven en wonen. De steden van de toekomst zullen computercentra zijn, waarbij wij grote motels aantreffen voor transitverkeer. De mensen die werk zoeken of naar verandering haken, zullen in deze centra aankomen, waar zij op eenvoudige wijze informatie en eventueel noodzakelijke middelen en gereedschappen kunnen vinden. Van daaruit zullen zij echter een vrijer onderdak zoeken. De woning zal een veel minder permanent karakter hebben dan nu. De nadruk zal steeds minder vallen op het "eigen home" en steeds meer op het gebruik van leefeenheden, units die men zo groot en zo klein, als men maar begeert, kan vinden of eenvoudig kan optrekken. Deze units zullen overal beschikbaar zijn op de juiste plaatsen en in vele gevallen ook op eenvoudige wijze kunnen worden opgeslagen, wanneer geen behoefte meer bestaat daaraan. Zij zullen bezit van de gemeenschap zijn en door de gemeenschap zonder meer ter beschikking worden gesteld aan een ieder die dit wenst.

Het gehele landschap wordt op de duur als het ware woning, waarbij de wooneenheid zo zal zijn ontworpen dat zij steeds deel van het landschap uitmaakt en niet, zoals de huizen van heden, daar in feite en tegenstelling mee vormt. Materiaal, structuur, ja, zelfs de leefruimte zal steeds zo gebruikt worden dat de woning zonder neer overgaat in de natuur. De mens zal van de woonruimte gebruik maken, zolang hij wenst, en eenvoudig verder gaan, alles inclusief de "meubilering" achterlatend, wanneer hij verder gaat, daar de productie van de wooneenheden zeer eenvoudig zal zijn - denk hierbij eens aan kunststofelementen, waarin al het noodzakelijke meteen reeds is aangebracht - en zal het niet beangrijk zijn dat woningen soms langere tijd leeg staan. Staan zij te lang leeg, zodat zij te zeer verwaarloosd worden, dan neemt men ze eenvoudig uit elkaar en slaat de delen op, tot daaraan weer behoefte is, of tot zij voor vernietiging in aanmerking komen.

De mens van morgen leeft dus gezond, prettig, gelukkig. Maar of hij ooit in uw vorm van maatschappij nog zou kunnen passen, is een grote vraag. Laat ons een zeer eenvoudig punt als voorbeeld nemen. U hebt politie, overheid; die heeft gezag. Wanneer een agent u zegt door te lopen, loopt u door, of er ontstaat een conflict. De mens van morgen zal een dergelijk bevel niet meer kunnen begrijpen. Wanneer iemand hem zou zeggen: het is hier te druk, u zou misschien beter door kunnen lopen, zal hij dit waarschijnlijk zonder meer doen. Op het ogenblik dat man hem echter beveelt door te lopen, zonder daarvoor zelfs maar een reden die de mens zelf betreft, te geven, zal hij dit beschouwen als een onbeleefde, ja, niet meer te tolereren aantasting van zijn menselijke rechten en vrijheid. Hij zal er niet over denken geweld te gebruiken en zal een agent die een dergelijk bevel met geweld wil doorzetten, rijp achten voor een kliniek voor geesteszieken. De mens van morgen verschilt dus in denken en reactie wel sterk van de mens van heden.

Het is duidelijk dat gezag, macht en dergelijke geen status meer met zich brengen, maar integendeel, zullen worden beschouwd als "vieze werkjes die noodzakelijk kunnen zijn". Het

gevolg is dat de mens van morgen geen officiële functies meer zal ambiëren en deze ten hoogste tijdelijk terwille van de gemeenschap op zich zal nemen. Op het ogenblik is het een bereiking, wanneer je ministerpresident wordt of directeur. De mens van morgen die echter alles heeft, wat hij van node heeft en geen status, geen rang meer ziet in een dergelijke functie, zal zich afvragen: "Waarom zou ik mij de zorgen van een dergelijke positie op de hals halen, waarom zou ik proberen een land of gemeenschap te gaan regeren, wanneer alles ook zonder dergelijke "hogere autoriteiten" goed verloopt?" Wanneer men dan iemand vraagt een dergelijke verantwoordelijke plaats op zich te nemen, zal men als antwoord krijgen: ik wil het wel voor korte tijd doen, wanneer de gemeenschap dit noodzakelijk acht, maar denk er wel om dat ik binnenkort naar Italië wil gaan en daarna mij voorgenomen heb te gaan werken op een algenkwekerij op de Stille Oceaan. Voor u klinkt dit dwaas, onvoorstelbaar. Toch is dit een juist beeld van de mens van morgen.

Het beeld dat ik u van de mens van morgen en zijn wereld ontwerp, maakt wel duidelijk dat in deze komende wereld vele van de wensdromen van het heden verwerkt zijn. Begrijpelijk: de mens van heden durft reeds te dromen van een leven zonder arbeid of met een minimum aan arbeid. Lange tijd heeft men arbeidsdwang echter gezien, beschouwd, als een noodzaak in de menselijke samenleving. In uw dagen is vrije tijd reeds belangrijk geworden en zoekt men naar middelen om met meer vrije tijd te kunnen leven. Het gevolg is dat de mens durft te dromen van een wereld, waarin men alleen nog maar werkt als men daarin lust heeft. En als een mens eenmaal aan iets gaat denken, komt hij er ook nog toe het waar te maken.

In de Oudheid hebben vele groepen van denkers het al omschreven en de zin van het leven uitgedrukt, maar steeds op een filosofische wijze. Praten over wat God is en wat God doet, is natuurlijk wel aanvaardbaar en soms zelfs mooi. Maar de manier, waarop je zelf leeft, is eigenlijk veel belangrijker. De mens van morgen zal zoveel aandacht gaan besteden aan de wijze waarop hij leeft dat het voor hem niet meer noodzakelijk is een beeld van God te fixeren in bepaalde regels. De erkenning van het Andere datgene, wat meer is dan de mens zelf, zal voortkomen uit de ervaringen van eigen leven. Door meer begrip omtrent eigen wezen, wereld en leven zal het onbekende een andere, maar zeker niet minder grote rol gaan spelen dan in uw dagen. De ontkerkelijking wordt tot een niet meer aan kerkelijke stellingen gebonden leven met God.

Ook de reactiesnelheid en daarmee de reactiesnelheid in het denken van de mens is aan het veranderen. Nog niet zo lang geleden maakte men zich zorgen over de waanzinnige snelheid van rond 30 km/u toen de eerste rit werd gemaakt met het spoor van Amsterdam naar Haarlem. Nu vindt men zelfs mach 2 normaal. Maar de mensen van rond een eeuw geleden konden nog niet zo snel reageren als u. Zij leefden anders. Hun wereld bewoog langzamer. Daardoor waren hun reacties en ook hun denkwijzen trager. Om een voorbeeld te geven: Stel dat een mens van heden die schermen kan, terug zou keren in de tijd van D'Artagnan. Dan zou iemand die nu slechts een redelijk schermer is, het op kunnen nemen tegen alle coryfeeën op de degen van die dagen, omdat hij sneller denkt en reageert. Wanneer hij maar uithoudingsvermogen heeft, kan hij door zijn vermogen tot sneller denken en reageren de andere meester blijven. Stel dat u nog zo traag reageerde als uw voorvaderen van 1860. U zou in deze dagen niet eens de straat over kunnen steken.

U moet sneller denken, sneller inschatten, beslissen. In de toekomst zullen, door de vele technische verfijningen, de reacties van de mens eveneens sneller moeten worden. Dit betekent dat zijn zenuwstelsel gevoeliger moet zijn. En daaruit volgt dan weer dat de mens op de duur sensitiever zal worden, indien zijn milieu niet voortdurend al zijn aandacht opeist. Morgen zal de mens sensitiever zijn en dingen beseffen en verwerken op een bijna automatische wijze die u nu nog niet als deel van uw werkelijkheid erkent. Denk hierbij niet aan "geestelijke en bewuste waarneming", maar eerder aan de wijze waarop uzelf, bij het oversteken van een straat, de snelheid en afstand van een aankomend voertuig weet te schatten zonder dit geheel te beseffen. Uw reactie is in feite de conclusie van deze waarnemingen en berekeningen: ik kan nog veilig oversteken. Voor u vormt het resultaat van alle onbewust gedane waarnemingen en berekeningen een gevoel: dat gaat nog gemakkelijk.....

Hoe jonger u bent, hoe eenvoudiger het is om door het steeds sneller en drukker wordende verkeer te gaan, daar u als een menselijke computer alle optredende waarden vergelijkt en berekent. De mens van de toekomst zal op dezelfde automatische wijze nog heel wat meer verschillende factoren gelijktijdig kunnen verwerken. Hierbij zullen veel minder dan bij u, theorieën en voorschriften, staatkundige en zelfs religieuze opvattingen, het denken en daarmee de automatische functie belemmeren. Hij zal dan ook in zijn reactie veel vrijer zijn. Daarom kunnen wij wel aannemen dat hetgeen nu nog tot het occulte of bovennatuurlijke wordt gerekend, bij de mens van morgen een rol zal spelen, niet als iets bijzonders of uitzonderlijks, maar eenvoudig als iets, waarmee je rekening houdt, omdat het voor jou een constateerbare waarde is die bij het nemen van beslissingen, het reageren, mede een rol speelt.

De behoeften, de menselijke waarden van heden zullen in de mens van morgen nog precies zo bestaan als vandaag, met alle fouten en deugden. Zijn leven, zijn levensopvatting ook, zullen echter van het nu gangbare sterk afwijken omdat de mens van morgen leeft tegen een geheel andere maatschappelijke achtergrond en wordt gestimuleerd door geheel andere motieven. De angsten, begeerten, behoeften van de mens van morgen spelen in zijn leven een even grote rol als bij u, maar op een wat andere wijze door het verschil in omstandigheden. Wat de begeerten van de mens van morgen betreft, zal hij een veel grotere vrijheid kennen dan u. Begeerten spelen eerst een belangrijke rol in het bestaan, wanneer zij niet geheel of voortdurend kunnen worden bevredigd. Vandaar dat de begeerten van de mens van morgen op een ander vlak komen te liggen en zich veel meer zullen richten op de gemeenschap, het vinden van een taak in en voor die gemeenschap en dergelijke en zal meer verlangen naar betekenis voor anderen dan naar bezit: waar geen armoede of gebrek voorkomt, is bezit van weinig of geen belang. Maar contact met de medemensen is altijd belangrijk omdat eerst zo een zelfrealisatie en vervulling bereikt kan worden.

Men zal waarschijnlijk minder verlangen naar de bewondering van anderen dan naar het gevoel, met anderen gezamenlijk in goed begrip te bestaan, want juist dit is belangrijk in een wereld, waarin aanzien en bewondering in feite slechts grotere eisen aan het ik betekenen. De angsten van de man van morgen zullen niet in verband staan met de mogelijkheid dat hij door de maatschappij overwonnen zal worden of uitgestoten, want iets dergelijks bestaat niet meer. Angst voor een gewelddadige dood of het lijden door geweld van anderen zal eveneens niet meer voorkomen: sterven door de schuld van anderen of lijden door een gewild ingrijpen van anderen zal voor hem zo zeldzaam zijn dat hij er even weinig mee bezig is als u met de mogelijkheid dat u door een meteoriet vermindert zou worden. Geweld zal hij alleen aantreffen in reservaten en daar zal hij weten, wat hij verwachten kan, terwijl hij het geweld kan vermijden door zich hierin niet te begeven. Daarom zal de angst van de mens van morgen eerder berusten op de vrees tekort te schieten tegenover anderen, de mogelijkheid dat hij met anderen geen voldoende contact zal vinden en dergelijke. De angst om voor anderen zonder betekenis te zijn zal waarschijnlijk de grootste rol spelen in het leven van de mens van morgen.

Maar met dit al moet ik toch blijven constateren: de mens blijft zichzelf gelijk, ook morgen. De mensheid verandert uiterlijk met de veranderingen die haar milieu betreffen. Dit is een betrekkelijk langzaam verlopend proces. De beelden en mogelijkheden die ik u schetste, liggen dan ook nog wel meerdere honderden jaren in de toekomst, daar de machtstructuren die het heden beheersen, eerst langzaam uitgehold moeten worden, voor zij ineens kunnen storten zonder een laatste wanhopige poging van machthebbers, wat misschien zelfs tot een wereldvernietiging kan voeren. Maar reeds nu dromen de mensen van al deze dingen. En uit de dromen van vandaag ontstaat de mens van morgen. Want de mensen die vandaag nog dromen, beginnen anders te denken en te reageren en helpen zo de achtergrond, het milieu te vormen, waartegen de mens van morgen zal leven.

Wij hoeven bij dit alles geen geestelijke invloeden, reïncarnaties en dergelijke te bezien, ofschoon ook deze dingen zeker invloed zullen hebben op het geheel, zeker op de duur. Wij kunnen volstaan met de stelling dat de mens van vandaag, met zijn filosofieën en kennis langzaam groeit naar een realiteitsbeleving, waarin de feiten meer gaan tellen dan de stellingen. Nu is het nog vaak van meer belang hoe je de dingen verklaart, of hoe je de dingen doet, dan wat er is

en wat je tot stand brengt. Morgen zullen de feiten reeds belangrijker zijn dan de verklaring of de wijze waarop zij tot stand komen. Enerzijds zien wij de mensen terugvallen tot een veel groter realisme, dan lange tijd gebruikelijk was. Anderzijds komen zij hierdoor ook tot een veel betekender idealisme.

Een idealist is iemand die droomt van volmaaktheid. De mens doet dit haast altijd weer. Maar de droom van die volmaaktheid is tot op heden altijd weer een verheerlijking van het heden geweest. Naarmate het heden in zijn wezen scherper beseft en geformuleerd kan worden, zal een juist streven eerder voorkomen en dus de nagestreefde volmaaktheid ook dichter binnen bereik komen. Dit betekent nog niet dat de mens van morgen volmaakt zal zijn. Maar hij zal de betrekkelijkheid van een eenzijdig streven naar één enkele vorm van volmaaktheid beseffen. Het is betrekkelijk eenvoudig op een vel papier een volmaakte lijn te trekken. Maar om de gehele tekening, de samenhang met andere lijnen een dergelijke volmaaktheid te verlenen, is ondenkbaar. Eerst wanneer men geen vaste regels meer kent en zo niet "het ideaal zijn" van één enkele lijn meer uit zoekt te drukken en in regels te formuleren, zal men er toe komen voor alles de juiste samenhang te zoeken en zal men meer aandacht geven aan de harmonie in het geheel dan aan het "juist zijn" van elk lijntje op zich.

In de jurisprentie van deze dagen treffen wij reeds een begin van een dergelijke denkwijze aan: steeds meer blijkt men te betogen dat de wet in haar bepalingen nu wel zeer exact is, maar dat men toch moet trachten haar zo te interpreteren dat niet in de eerste plaats de letter van de wet wordt gevolgd, maar in de eerste plaats zo goed mogelijk recht wordt gedaan. Het is duidelijk dat men op dit pad verder gaande, zal komen tot de visie dat niet de exacte formulering van een wet van belang is, maar dat men boven alles een ieder zo goed mogelijk recht moet doen, rekening houdende met alle waarden, mogelijkheden en omstandigheden en niet meer belemmerd hierin door vastgelegde strafmaat of zelfs misschien een voor een bepaald feit altijd gelijk geldende strafbaarheid. De wet zal steeds meer een handleiding worden voor de samenleving, wanneer men zo verder gaat, en steeds minder een reeks van stipulerende artikelen die een rigide kader voor de samenleving tracht te vormen. Dit laatste belemmert immers eerder het rechtvaardig oordelen, dan dat het daartoe de mogelijkheid geeft.

Een dergelijke groei in heden is, zoals u met mij eens zult zijn, vol van beloften voor morgen. De mens van morgen zal zeker niet de verschroeide, misvormde mens zijn die nu leven kan in een wereld die door atoombommen geheel vernietigd is, al zullen er heus nog wel enkele van die bommen exploderen, voordat de tijd, waarvan wij spreken, is aangebroken. De mens van morgen is ook niet het mierachtige, geestelijk dode product van een systeem maatschappij die voor persoonlijk denken alleen maar navolging heeft, ja, die de persoonlijke gedachte gaat beschouwen als een daad van vijandschap tegen gemeenschap en staat. De wereld van morgen zal een wereld zijn van blijde en vrije denkers. De mens van morgen zal vrij zijn om te denken en zijn gedachten uit te spreken. Hij zal daarbij echter niet de steun van anderen verkrijgen om zijn denkbeelden aan anderen te propageren. Hij zal dit ten hoogste zelf kunnen doen. Hij zal hierdoor steeds maar enkele medestanders kunnen vinden, maar met hen gezamenlijk dan ook in staat gesteld worden, waar te maken, wat hij denkt. Wanneer u, bij wijze van voorbeeld, meent dat er bij Scheveningen huizen gebouwd moeten worden, dan kunt u misschien anderen vinden die met u gezamenlijk zullen willen bouwen, u materiaal geven enzovoort. U moogt bouwen, zoals en zoveel u wilt, maar u krijgt geen subsidie.

Ook een gemeenschap als de door mij beschrevene, zal behoefte hebben aan mensen die niet produceren, maar regelen, juist zoals nu. Maar degenen die niet zelf produceren die niet geheel vrij zijn door de taak die zij aanvaarden, staan in die maatschappij dan eigenlijk enigszins als minderen. Het zal een offer zijn om niet productief te werken, niet vrijelijk eigen wens te volgen en dat offer zal door achting worden beloond: om persoonlijke achting en daarmee een persoonlijk menselijk contact dat echter in geen enkel verband staat met hetgeen men door het volbrengen van die taak eventueel bereikt.

De wereld van morgen zal een wereld zijn, waarin christendom eindelijk zijn werkelijke betekenis zal kunnen waarmaken, waarin communisme meer marxistisch en daardoor ook meer menselijk is dan alle stellingen, waarmee men op uw wereld macht tracht te bereiken op grond van hetgeen Marx zei en schreef. Het zal een wereld zijn die niet de tegenstander is van de mens en geen werkelijke tegenstanders voor de mens bevat, zodat de mens in feite zijn eigen tegenstander wordt, iemand die onjuistheden in zichzelf bestrijdt, maar zich niet meer wreekt op anderen.

De mens van morgen zal geloviger zijn dan de mens van heden, maar op een geheel andere wijze. Hij zal geloven in de zinrijkheid van eigen bestaan, zonder in mythologie daarvoor een verdere rechtvaardiging te zoeken of van node te hebben. Hij zal geloven dat hij, door te leven, te werken en te handelen op een wijze die hem zelf zowel als anderen gelukkig maakt, hij het geheel van de mensheid een dienst bewijst. Hij zal geloven dat er achter het menselijke leven nog geheimen schuilen, maar er gelijktijdig van overtuigd zijn dat dergelijke geheimen en een hiernamaals eerst belangrijk kunnen worden, wanneer je op aarde juist leert leven.

De mens van morgen zal praktisch zijn, volgens de huidige normen geestelijk hoogstaand zijn, maar filosofisch heel wat minder waard dan de filosofen van heden, al is het alleen maar, omdat hij een hekel zal hebben aan spitsvondigheden.

Dit was dan een klein beeld van de mens van morgen, hebt u commentaar?

Vraag: Hoe zal de mens van morgen staan tegenover de nu vaak gepropageerde weg "terug naar de natuur"?

Antwoord: Hij zal de natuur wat meer appreciëren dan u gemiddeld doet, maar gelijktijdig minder lijden aan bijgelovigheden. Vergeet niet dat de-terug-naar-de-natuur-bewegingen, of dit nu is in de tijd van Rousseau, waarin men weer herdertje wilde spelen, of in uw tijd, waarin men vooral natuurlijke voedsels zoekt, wel reële fouten van de maatschappij of voedingsproductie aanstippen, maar toch voor een groot deel berusten op onbewezen beweringen en stellingen die regelrecht bijgeloof zijn.

Voorbeelden? Wanneer kunstmest goed wordt gebruikt, levert zij een product op dat gelijkwaardig is aan het product dat gewonnen wordt met het gebruik van natuurlijke meststoffen. Zelfs wanneer men werkt met stralingen, trillingen, licht, om een geforceerde groei te verkrijgen en dit juist doet, zal het product gelijkwaardig zijn aan de natuurlijke en vaak, door het afwezig zijn van schadelijke invloeden die in de natuur altijd voorhanden zijn, kwalitatief iets beter. Kortom, de bewering dat men het gezondste kan leven op natuurlijk gewonnen levensmiddelen heeft alleen zin, wanneer men niet alle kunstmiddelen verwerpt, maar beseft dat vaak gevaarlijke middelen worden gebruikt omdat men verkeerde normen hanteert bij de beoordeling van het product. Appels die eenmaal bespoten werden kort na de vruchtzetting, zullen zeker niet ongezond of giftig zijn. Maar indien men de appels regelmatig vaak nog kort voor de pluk bespuit met middelen om te voorkomen dat zij hun gaafheid verliezen, zullen op de schil van de appel en soms ook zelfs in het vruchtvlies vreemde stoffen aanwezig blijken te zijn die voor de consument een gevaar kunnen vormen.

Kunstmest is op zich niet schadelijk, eerder het tegendeel. Maar wanneer men aan de grond nu vreemde stoffen gaat toevoegen om een nog rijkere oogst te kunnen krijgen en gaat spuiten met insecticiden om een zo rijk en gaaf mogelijk product te verkrijgen - waarbij vaak ook het ecologisch evenwicht wordt verstoord - zijn de voedingsmiddelen minder gezond. Bovendien zal men op de duur steeds meer giften tegen insecten moeten gaan gebruiken, omdat er steeds minder vogels zijn, daar dezen vaak eerder dan de insecten uitsterven door deze gebruikte vergifsoorten. Granen en groenten zullen dan te veel vergif bevatten en bij een regelmatig gebruik daarvan is de werking daarvan op de mens cumulatief.

Denk reëel. Op het ogenblik teelt men gewassen in kassen, waarbij weinig of geen bespuitingen noodzakelijk zijn, ofschoon groenten en vruchten onder kunstmatige condities groeien. Deze

producten zijn zeker niet slechter dan het product "van de koude grond". Bouw nu in plaats van een lage kas een toren, waarin een groot aantal kleinere plateau's circuleren; men is nu in staat er voor te zorgen dat de planten in juiste verhouding licht, schaduw en voeding krijgen. Schadelijke insecten enzovoort kan men op eenvoudige wijze buitensluiten door de afsluiting van de toren en eventueel het voorbereiden der voedingsbodems. Men zal dan per ruimte veel meer en veel gezonder kunnen produceren dan nu, zonder daardoor "terug naar de natuur" te gaan.

De propaganda voor verbouw van gewassen volgens de oude methoden, zoals deze nu vaak gevoerd wordt, is in feite irreëel, omdat bij deze wijze van verbouw het niet mogelijk meer zou zijn voldoende en voldoende gevarieerd voedsel voor allen te verbouwen. Wanneer de nu bestaande commerciële motieven voor de verbouw van winstgevende producten wegvalt, zal men er verder eerder toe overgaan dié producten te telen die passen bij de bodem, zodat ook hierdoor een gezonder product ontstaat. Daarnaast zullen steeds meer nieuwe voedingsmiddelen gevonden worden. De ontwikkeling van de chlorellaproducten nu nog in de kinderschoenen, zal over enige tijd, evenals de sojaproducten van heden, voor de mens aanvaardbare, goed verteerbare eiwitrijke voedsels kunnen leveren van goed gehalte. Het zogenaamde kunstvlees dat in deze dagen zo hier en daar in de handel komt, is wel degelijk gezond voedsel en kan, mits men voldoende groenten daarbij worden genuttigd, zeker het biefstukje zonder meer vervangen, ook al zal de smaak daarbij buiten beschouwing moeten blijven.

De mens van morgen zal dan ook niet spreken over een terug naar de natuur, maar zich eerder bezig houden met de vraag, hoe de nodige voedingsmiddelen zo goed, snel en voordelig mogelijk geproduceerd kunnen worden. Dat betekent bijvoorbeeld dat men niet meer met schuiten achter de haring aan zal vissen, maar eenvoudig een soort reservaten aanlegt voor haringen en andere voor voeding bestemde vissen die daarin tegen hun natuurlijke vijanden en aantasting door parasieten zoveel mogelijk worden beschermd, zodat men "hollandse nieuwe" kan gaan halen met een eenvoudig schepnet, zoveel men meent dat er maar nodig zijn. En ook die haring zal dan, reken daar maar op, in verhouding - rekenend met arbeid enzovoort - goedkoper komen dan in deze dagen.

De mens van heden heeft reeds mogelijkheid voldoende om gezonde, niet giftige of minderwaardige voedingsmiddelen te produceren, zodat reformvoeding in feite overbodig zou zijn. De moeilijkheid in het heden is wel het winstbejag, waardoor men stoffen en praktijken toepast die de kwaliteit van de producten eerder schaden dan verbeteren, alleen om zo het uiterlijk van het product en daarmee de verkoopbaarheid te vergroten. Zoals ook uit winstbejag vele voedingsmiddelen worden bewerkt op een wijze die de voedingswaarde benadeelt en in enkele gevallen het eindproduct zelfs in wezen schadelijk voor de mens maakt. Neem deze zakelijke drijfveren weg, en u ziet als vanzelf reeds een gezondere voeding ontstaan.

Vraag: De mens van morgen moet dan geestelijk wel veel verder zijn dan wij?

Antwoord: Dit ligt aan de gehanteerde norm. Het is een gebruikelijke misvatting om te stellen dat men vandaag veel verder en geestelijk hoogstaander is dan de voorgaande geslachten, terwijl de nakomelingen op hun beurt weer hoger zullen staan. De mens blijft in wezen de mens. Veranderingen van vorm, gebruiken, milieu hebben zeker invloed. Maar wanneer men over geestelijk hoogstaand spreekt in de huidige betekenis daarvan, gaat het mijn inziens toch minder om hetgeen je uiterlijk bereikt, dan de mentaliteit waarmee je tracht het beste te bereiken met hetgeen je hebt. Ik meen dan ook dat de slordigheid, waarmee de geestelijke mogelijkheden van deze tijd door de mens worden behandeld, niet afwijkt van de slordigheid, waarmee de mens van morgen met zijn mogelijkheden zal omspringen. Zij zullen dus wel hoogstaand zijn vanuit het huidige standpunt, maar men kan nog niet zeggen dat zij daardoor ook geestelijk veel verder zijn. Wel mag men stellen dat zij meer zullen beseffen en weten dan de mens van heden. Indien men alleen oordeelt naar de ongetwijfeld veel groter wordende gemeenschapszin, heeft u natuurlijk gelijk. Meer bedenk dan ook dat ik in het begin deze gemeenschapszin omschreef als een vorm van egoïstisch altruïsme.

Ten slotte wil ik u in verband met dit door u gekozen onderwerp, nog op iets wijzen. U vindt het allen zeer interessant te horen, wat de mens van morgen zal zijn en doen. Maar is het niet veel interessanter te begrijpen, wat u vandaag in feite doet?

Wat u nu feitelijk doet - niet wat u zégt te willen of te doen - bepaalt immers de mens van morgen. Het is dan ook niet zo erg belangrijk je met de toekomst bezig te houden. Het is veel belangrijker dat men vandaag het beste tracht te doen. Zoals het niet zo interessant is te stellen dat de mens van morgen hoogstaander zal zijn dan de mens van heden. Het is belangrijker uit de vele geestelijke en ideeële stellingen van heden de punten te vinden die men waarlijk in de praktijk kan omzetten en zo de geestelijke waarde van de mensheid door eigen pogen op dit ogenblik zo veel mogelijk omhoog te brengen.

De mens van heden moet beseffen dat het zijn taak is het erfdeel van het verleden op zodanige wijze te gebruiken dat hij in de toekomst verder kan bouwen en leven. Dit betekent dat de eenling in eigen leven en denken er naar moet streven, al het overbodige te schrappen, om met de essentiële punten en waarden van het bestaan zo goed en zuiver mogelijk te werken, tot men een zuivere en eerlijke wijze van leven en streven heeft gevonden die niet alleen voor het Ik, maar ook voor de gemeenschap rond dit Ik kenbaar wordt en aanvaardbaar blijft.

Indien u deze les uit mijn betoog hebt getrokken, was het zeker de moeite waard eens over de mens van morgen te spreken.

Goedenavond.

(vragen sterk verkort)

DE ACHTERGROND VAN HET GEESTELIJK ONTWIKKELINGSPROCES IN DEZE DAGEN

Goedenavond, vrienden.

Op uw verzoek zal ik spreken over de achtergronden van het geestelijk ontwikkelingsproces in deze dagen.

Het leven van de mens, daarmee ook zijn geestelijk leven, wordt op aarde in deze tijd sterk beïnvloed door kosmische werkingen en juist in deze tijd ook door de vele zware uitbarstingen die op de zon plaats vinden. De menselijke organen worden beïnvloed of geprikkeld door stralingen, veranderingen van lucht Elektriciteit en klimatologische invloeden. Deze werkingen kunnen de houding die de mens aanneemt tegenover zijn omgeving beïnvloeden. En waar je anders tegenover je omgeving staat, zul je ook in die omgeving nieuwe ervaringen opdoen en nieuwe mogelijkheden vinden. De basis van alle bewustwording - en daarmee ook geestelijke ontwikkeling - is wel in de eerste plaats ervaring plus erkenning.

De mens die in de afgelopen tijd steeds meer omtrent de wereld en zichzelf heeft geleerd, begin nu, gewapend met deze kennis het geheel van die wereld met al zijn materiële, maar ook de sociale, religieuze en zelfs mystieke structuur waarden, opnieuw te bezien. Hierbij komt hij tot ontstellende ontdekkingen. Zo blijkt hem dat zijn geloof in feite geen geloof meer is. Hij heeft echter behoefte aan een geloof en zal dus zoeken naar een vorm, waarin geloof voor hem weer aanvaardbaar kan worden. Hij ontdekt ook dat de materiële verhoudingen en ontwikkelingen in zijn maatschappij niet zo juist zijn en niet zo juist verlopen, als hij tot nu toe steeds weer veronderstelde, en, ziende naar de materiële ontwikkelingen, gaat hij zich dan ook afvragen, op welke wijze hij de materiële problemen op meer concrete wijze kan benaderen.

Dit betekent weer dat de mens zijn sociale structuren aan een voortdurend onderzoek moet gaan onderwerpen. Hij erkent in deze tijd zijn fouten. Op de achtergrond van alle geestelijke

ontwikkelingen in deze dagen staat dan ook wel in de eerste plaats deze erkenning van gemaakte fouten. Daarnaast blijkt echter ook de erkenning van een noodzaak om geestelijke waarden te kennen een rol. Hierbij zoekt men naar denkbeelden die, zonder op te opvallende wijze rationalistisch te zijn, aan zijn leven inhoud en zin kunnen geven.

Ook de steeds meer optredende neiging rationalisaties te erkennen voor wat zij maar zijn, en naar een meer reële benadering te zoeken is, volgens mij, een kenteken van een voortschrijdende bewustwording, waaraan ook de geest deel heeft. Want zodra men erkent dat niet door binding in organisaties of het kritiekloos aanvaarden van bepaalde structuren, maar alleen het vanuit de eigen levenserkenning en het praktisch gebruiken van het erkende, betekenis in het leven kan bezitten, zal men ook de werkelijke persoonlijkheid, waarin mede de geest en bezielende krachten van het Ik bevat zijn, beter leren erkennen en meer naar waarheid ervaren.

Op het eerste gezicht doet het vreemd aan, wanneer iemand stelt dat de mens in deze tijd meer vergeestelijkt. Toch is dit het geval. De mens weet alleen nog niet dat hetgeen hem beroert, in feite van geestelijke aard is. De verontrusting over het lijden van, en het aan anderen aangedane onrecht, mag misschien ergens angst in zich bergen, maar in vele gevallen is het toch allereerst een besef omtrent de rechten en waarde van de naaste. En hiermede ontstaat een, voorlopig nog hoofdzakelijk ideële, hernieuwing van de relatie tussen mens en mens.

Men beseft zeer wel dat men met deze denkbeelden alleen niet veel kan doen, zoals men beseft dat het heel wat gemakkelijker is de staf te breken over discriminatie elders, dan de sporen van dit zelfde euvel in eigen denken en gedrag te overwinnen. Maar de erkenning dat er sprake is van onjuiste discriminatie, waaraan je je ook zelf wel schuldig maakt, voert tot het zoeken naar een nieuwe geestelijke en morele achtergrond in het leven. In het begin zal men voor deze denkbeelden omtrent anderen en zichzelf rationalisaties gebruiken, maar deze redelijke doch niet geheel juiste verklaringen houden op de duur geen stand. Zij stellen niet meer tevreden. Men heeft iets meer concreets nodig, iets waaraan men werkelijk kan geloven, waarmee men werkelijk en blijvend kan leven. Meer en meer zal de mens van heden dan beseffen dat hij dergelijke waarden slechts in zichzelf zal kunnen vinden. Juist in dit opzicht kan van een toenemende geestelijke bewustwording in deze dagen worden gesproken. Een bewijs voor de waarde die de Geest hieraan hecht, blijkt uit het feit dat men persoonlijke inwijdingen ondanks alle verwarring wederom op aarde zal doen plaatsvinden. Bedenk hierbij dat inwijding berust op een je bewust worden van datgene, wat reeds in jezelf bestaat, of tot stand is gekomen.

Misschien meent u dat de kentekenen van een geestelijke bewustwording in deze dagen dan toch wel altijd weer zeer materialistisch tot uiting komen. Neem mij niet kwalijk dat ik u in dit verband wijs op het feit dat steeds meer de dogma's, de grondstellingen die als geestelijke waarheid verkocht worden, door de mens zelf zullen worden onderzocht. Men neemt steeds minder vanzelfsprekend als waar aan. Hij gelooft niet meer dat alles, wat men hem leert, ook geheel waar moet zijn. Hij wenst voor de waarheid zelf een bewijs te vinden en stelt zich steeds minder tevreden met de beweringen van anderen.

Wanneer ik naar bewijzen ga zoeken voor de dingen die men mij als waarheden voorstelt, zal ik ongetwijfeld vele nieuwe dingen ontdekken. En groot deel van de wetenschappelijke ontwikkelingen in de komende dagen blijkt te berusten op het verwerpen of betwijfelen van stellingen die tot nu toe als waar golden, maar door ontdekkers en uitvinders aan een nieuw onderzoek worden onderworpen. Bij de wetenschappen van de geest blijkt een zelfde tendens te bestaan. En wanneer ik als mens na tracht te gaan wat bijvoorbeeld de zin is van geestelijke genezing, sacramentale handelingen, wonderen, zal ik na moeten gaan, of er feiten zijn en daarvoor zelf een verklaring moeten zoeken. Daarbij blijkt dat ik steeds weer geconfronteerd wordt met resultaten.

De resultaten zijn in deze dagen belangrijk, belangrijker dan de stellingen, waaruit zij heten voort te komen. Het resultaat bewijst dat de grondslag, waarvan ik uitga - of zij nu geheel juist is of niet - voor mij voorlopig bruikbaar is. Hierdoor krijgt het geestelijk leven en denken een

andere inslag. Wanneer men zich vooral richt op het behalen van resultaten zullen namelijk steeds meer feiten kenbaar worden, waardoor de instelling van het ik, maar ook de grondstellingen, waarop de proeven gebaseerd waren, in een juister daglicht komen te staan. De stellingen zullen door de feiten nu steeds meer worden aangetast en in het begin zullen de mensen, juist omdat zij op deze wijze een bewustwordingsgang doormaken, erdoor ongerust worden. Maar naarmate men verder gaat op deze weg, worden de stellingen steeds minder belangrijk, men gaat zich niet meer hechten aan vaste regels en denkbeelden, maar baseert zich vooral op mogelijkheden.

In uw wereld kan men allerwege dergelijke ontwikkelingen constateren, al is hier sprake van een begin en is de voltooiing van dit proces nog niet zichtbaar of voorstelbaar. Men kan ten hoogste zeggen dat er een toenemende mate van zoeken naar mystiek kenbaar is geworden. Waar men naar mystiek grijpt, wordt gezocht naar een nieuwe werkelijkheid die vanuit eigen innerlijk benaderd kan worden en niet meer uit de feiten alleen moet worden afgeleid. Wel zullen de resultaten van het mystiek ervaren aan de eigen wereld steeds weer getoetst worden.

Innerlijke erkenning, geestelijk beleven, mystieke ervaringen staan voor de mens die zover komt, niet meer los van het menselijk alledaagse bestaan, maar maken er een concreet deel van uit en wordt op dezelfde wijze beproefd en onderzocht als dit alledaagse bestaan. Het wegvallen van de scheiding tussen het zogenaamde bovennatuurlijke en het menselijke wordt misschien betreurd door zij die zich tot nu toe met godsdienst en geestelijke wetenschappen bezig hielden. Maar daartegenover staat dan het feit dat het leven met het zogenaamde bovennatuurlijke, met God zelf, als het ware als deel van een alledaagse werkelijkheid betekent dat de mens zelfs in eigen wereld dichter komt te staan hij de eenheid buiten ruimte en tijd die de basis is van het bestaan van de mensheid - zoals wij dit in onze wereld zien en beseffen althans.

Men zou kunnen zeggen dat God als beeld steeds onbelangrijker wordt. Ook dit is mijn inziens een vooruitgang van het geestelijk bewustzijn. Zolang ik God homocentrisch denkend in menselijke gestalte geopenbaard wil zien, zal ik steeds weer vastlopen op de menselijkheid van die God, of ik dit nu wil of niet. Maar op het ogenblik dat de ervaring van die God belangrijk is en niet de verschijning, is God voor mij een Kracht geworden, waarmee ik werk, niet meer iets, wat ik tracht te definiëren. Juist dit werken met het onbekende, is een middel om het geestelijk bewustzijn steeds verder te ontplooien, juist door middel van de daad.

De geest is steeds weer het totaal der ervaring in alle werelden en levens. Naarmate de ervaringen juister gekozen worden, zal de geest harmonischer zijn. Zolang men niet uitgaat van de beleving, zal echter de geest weinig of geen deel hebben aan alle theorieën. Door de daad zal men eigen geest steeds meer gaan beseffen als een entiteit die verweven is met alle krachten. Men is dan in staat de onevenwichtigheden in de geest op te heffen en ook in de mentale wereld het verschil leren kennen tussen het werkelijk belangrijke en het niet belangrijke in het leven. Zo ontstaat in het Ik langzaam een nieuwe openbaring. Dit is een proces dat men zich veelal niet realiseert, voor het geheel voltooid is. Maar toch kan men stellen dat er sprake is van een grote geestelijke bewustwording, zelfs wanneer de erkenning nog niet op mentaal vlak bestaat.

Daarom stel ik dat in deze tijd zeker sprake is van een grote geestelijke bewustwording, welke gebaseerd is op een terugkeer tot de werkelijkheid, een steeds meer verlaten van de vruchteloze theorie en filosofie die in het heden niet meer een doel in zich zelf blijken te vormen, maar slechts dienen als een werkhypothese, aan de hand waarvan de mens tot een praktische bewijsvoering tracht over te gaan.

Ontkerstening en zelfs vaak een verwerping van het gangbare Godsbegrip zijn hiervan vaak de uiterlijke tekenen. De ouderen zien dit als een negatieve ontwikkeling, maar ik meen dat dit alles een bewijs is voor het mondig worden van het geestelijke leven op aarde. Een God, waarin men alleen gelooft, omdat men u er van vertelt, is niet veel meer dan een sprookjesfiguur en staat op hetzelfde peil als Roodkapje en Klein Duimpje. Een God die men in zich beleeft, ook al

noemt men hem anders en omschrijft men hem niet, wordt iets, wat door mij werkt, een Kracht, waaruit ik zelf krachten put en concreet iets mee bereiken kan. Deze God is logisch, niet meer weg te verklaren, een zelfstandigheid die men niet met praat in kan passen in eigen systeem. Deze erkenning is mijn inziens de basis van de moderne bewustwording; de achtergrond ervan is de veelvuldige beïnvloeding van de mens in zijn wereld vanuit de kosmos.

Goedenavond.
d.d. 26 juli 1968